

ФУНКЦІЙНО-ЗМІСТОВА ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ РІЗНОСТРУКТУРНИХ СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У ПЕРЕКЛАДНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

Кульбабська Олена Валентинівна,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
ORCID ID: 0000-0002-1858-9269
Researcher ID C-2286-2017

У статті обґрунтовано актуальність дослідження формально-семантичних співвідношень різноструктурних синтаксичних одиниць у мові оригіналу та його перекладу. Предметом наукових спостережень вибрано метатаксічні (міжмодельні, міжсхемні) кореляції простих ускладнених речень і складнопідрядних, що мають спільне референтне значення. Констатовано, що співвідносні реченнєві структури беруть участь у трансформаційних процесах згортання, конденсації, редукції. Доведено, що асиметричні прості речення (монопредикативні за будовою, але поліпропозитивні за семантикою) з'являються в мові внаслідок процесів синтаксичної деривації. Їх обов'язковим складником є вторинні утворення, що в разі трансформації можуть посідати позицію предиката в самостійному простому елементарному реченні. Зокрема, предикатну позицію забезпечують ономазіологічні параметри інфінітива, синтетичної та аналітичної форм дієприкметника, дієприслівника, девербатива, числівника з кількісно-предметним значенням, а також деяких прикметникових і прийменниково-відмінкових форм іменника. При цьому вони не входять до структурної схеми речення, а поширюють і/або ускладнюють її. На матеріалі перекладів того самого тексту різними перекладачами зроблено висновок про вдосконалення на синхронному зрізі граматичної будови української мови, збагачення її лексичних, службових та інтонаційно-комунікативних ресурсів, про ознаки розвиненості художнього стилю. Установлено, якими саме предикативними одиницями перекладач оптимально точно відтворює думку автора оригінального тексту, засвідчує комунікативну пріоритетність інформації та знання про дійсність у їхніх картинах світу. Досліджено, що вибір синтаксичної структури – простого ускладненого чи складного речень – демонструє читачам, який саме тип відношень актуальний у тому чи тому репрезентованому фрагменті вихідного тексту. Доведено, що метатаксічні співвідношення різноструктурних одиниць синтаксису засвідчують динамізм мовної системи, тобто здатність передавати однакову чи близьку семантику різними синтаксичними формами, забезпечуючи інформативну щільність перекладного тексту, його стилістичне багатство, експресивність, тенденцію до економії мовних засобів.

Ключові слова: оригінальний текст, паралельний переклад, метатаксічні співвідношення, синтаксична трансформація, просте неелементарне речення, складнопідрядне речення, ономазіологічні параметри, вторинна предикація, інформаційна еквівалентність, функція.

Kulbabska Olena. Functional and Content Equivalence of Different Structural Syntactic Units in Translated Literary Texts

The article justifies the relevance of studying the formal-semantic relationships of different structural syntactic units in the original language and its translation. The subject of scientific observation is chosen to be metatactic (intermodel, interschematic) correlations of simple complex sentences and complex-compound sentences that have a common referential meaning. It is noted that correlational sentence structures participate in transformational processes such as folding, condensation, and reduction. It is demonstrated that asymmetric simple sentences (monopredicative in structure but polypropositional in meaning) arise in language due to processes of syntactic derivation. They necessarily include secondary formations, which in transformation may occupy the predicate position in an independent simple elementary sentence. Predicate position is ensured by onomasiological parameters of the infinitive, synthetic and analytic forms of the participial adjective, adverbial participle, deverbative, numerals with quantitative-object meaning, as well as some adjectival and prepositional-inflectional forms of the noun. They do not enter the structural scheme of the sentence but expand or complicate it. Based on translations of the same text by different translators, it is concluded that improvement in the grammatical structure of the Ukrainian language is achieved synchronously, enriching its lexical, functional, and intonation-communicative resources, indicating signs of development in literary style. It is established that the specific predicate units through which the translator accurately reproduces the author's original text reflect the communicative priority of information and knowledge in their worldviews. The choice of simple complex or complex-compound sentences demonstrates to readers which type of relationships is relevant in a particular represented fragment of the original text. It is proven that metatactic relationships of different structural units of syntax demonstrate the dynamism of the language system. They are capable of conveying similar or close semantics through various syntactic forms, ensuring informational density of the translated text, its stylistic richness, expressiveness, and tendency towards linguistic economy.

Key words: original text, parallel translation, metatactic relationships, syntactic transformation, simple non-elementary sentence, complex-compound sentence, onomasiological parameters, secondary predication, informational equivalence, function.

Вступ. Переклад художнього тексту – це вторинна або слухачами як фахівець високого рівня. Зрозуміло, мовленнєва діяльність окремої людини й водночас що така діяльність детермінована зовнішніми умовами: творчість, якою вона може звітувати перед читачами комунікативними завданнями, внутрішньою програ-

мою висловлювань, глобальними способами виконання перекладу, зорієнтованими на повноту й точність відтворення першотексту в іншомовному культурному середовищі. З іншого боку, семантико-стилістична сутність перекладного твору може бути досягнута за умови вибору перекладачем найдоцільніших мовно-виражальних засобів, розуміння семантики мовних знаків із національно-культурною інформацією, наявності фонових знань і естетичного досвіду тощо.

У цьому аспекті заслуговує поцінування думка Н. Гуйванюк про необхідність дослідження співвідношень різноструктурних синтаксичних одиниць у мові оригіналу та перекладу. Услід за Л. Теньєром, науковиця витлумачує зазначені кореляції як «метатаксічні (міжмодельні, міжсхемні) співвідношення, у яких беруть участь конструкції різної будови (різних рівнів), що мають спільне референтне значення» [4, с. 224].

Грецький термін *метатаксіс* (μετάξίς) утворено з двох основ: *meta* – «зміна, перетворення, переміщення» і *taxis* – «побудова, порядок». У сучасних граматичних працях (В. Барчук, О. Бондар, І. Вихованець, А. Загнітко, М. Мірченко, Т. Слободинська та ін.) таксіс уналежнюють до функційної категорії, зорієнтованої на денотативну ситуацію, що відображає не лише темпоральний характер подій, а й темпоральний зв'язок між подіями (таксісну ситуацію). Отже, **актуальним** видається вивчення конструкцій зі співвідносними основними та периферійними засобами вираження таксісу в простих неелементарних (поліпропозитивних) висловленнях (окремі аспекти цієї проблеми перебували в центрі уваги і представників синтаксичної наукової школи Чернівецького університету – Н. Гуйванюк, О. Кульбабаської, Л. Кучерян, О. Максим'юк, Г. Теслицької, Л. Томусяк).

Мета нашої статті полягає, по-перше, у дослідженні синтаксичних одиниць різних рангів, що беруть участь у синтаксичних процесах розгортання, розширення, ускладнення схеми речення або, навпаки, згортання, конденсації, спрощення, редукції, злиття; по-друге, у контрастивному аналізі синтаксичних трансформацій в оригіналі та його паралельних близькочасових перекладах українською мовою, здійснених різними авторами.

Матеріали та методи. Джерельною базою для встановлення зафіксованих можливостей потенційної взаємозаміни двох чи більше інформативно-ідентичних одиниць, об'єднаних спільним чи близьким граматичним значенням, але відмінних граматичною формою та відтінками семантики, слугували переклади художніх творів, здійснені протягом ХХ–ХХІ ст., зокрема: В. Скотта (перекладачі – І. Давиденко та Ю. Лісняк), Ч. Дікенса (перекладачі – В. Черняхівська й І. Пінчевський), Г. Келлер (перекладачі – М. Білорус, Ю. Некрутенко); А. Камю (перекладачі – Л. Кононович, І. Андрущенко), М. Гоголя (перекладачі – Леся Українка, М. Рильський, С. Васильченко, М. Садовський, Ст. Віль (Леся (Олекса) Гринюк, А. Хуторян, А. Харченко, А. Ніковський, Д. Ревуцький та І. Сенченко).

Для ефективного досягнення мети використано метод субституції (функційної заміни) паралельних засобів номінації того самого референта; структурний метод, представлений методиками структурно-семантичного, трансформаційного й опозиційного аналізу, описовий метод із властивими йому прийомами зовнішньої та внутрішньої інтерпретації.

Результати. Мікросистему співвідносних (в інших трактуваннях – паралельних, кореферентних, інформаційно еквівалентних, варіантних, синонімічних) одиниць виформовують складні речення (вихідні структури) та прості семантично неелементарні речення, що сформувалися внаслідок синтаксичної деривації (згортання) компонентів складних речень.

У формально-синтаксичній будові простих асиметричних речень функціують *ознакові слова* (вторинні утворення, що в разі трансформації можуть посідати позицію предиката-присудка в самостійному простому елементарному реченні), як-от: інфінітив, синтетичні й аналітичні форми дієприкметника, дієприслівник, девербатив, а також числівники, ужиті з кількісно-предметним значенням, деякі прикметникові й субстантивні безприймникові та прийменниково-відмінкові форми [10, с. 83; 7, с. 70–75]. Ознакові слова завдяки характерній для них вторинній предикації надають реченню додаткової пропозитивності й маркують низку ознак – динамічну (процесуальну), атрибутивну, квалітативну, квантитативну, суб'єктно-модальну, а також вторинні предикатні семантико-синтаксичні відношення предикатного або субстанційного типів, тотожні або суміжні до відношень між елементарними частинами складних речень. До того ж ознакові слова у варіантних реченнєвих одиницях відзначаються лексичним паралелізмом із співвідсною формою [8, с. 174–175, 183–184].

Щодо ономасіологічної сутності ознакової семантики слів української мови можемо констатувати таке: 1) дієслово завдяки центральній позиції в реченні й означенню дії, процесу та стану виконує первинну функцію ознакових слів, а прикметник, дієприкметник, дієприслівник і прислівник, перебуваючи в периферійних позиціях речення та передаючи відповідно ознаку предмета й ознаку ознаки, є носіями вторинних функцій ознакових слів; 2) дієслово є центральною частиною мови щодо інших класів ознакових слів, а прикметник, дієприкметник, інфінітив, числівник (із кількісно-предметною функцією) і прислівник – певною мірою синтаксично похідні ознакові одиниці, здатні потрапляти в позицію предиката лише за допомогою дієслівних зв'язок [9, с. 101–111].

Ознакові слова у варіантних конструкціях зазвичай не входять до структурної схеми (виняток – вокативний підмет, деякі головні члени, які мають аналітичну форму), а поширюють та/або ускладнюють її, зокрема посідають формально-синтаксичні позиції: а) *прислівних поширювачів* (об'єктних, виражених ознаковими іменниками; означальних, аполітичних та обставинних, крім просторових обставин при локативних дієсловах); б) *неприслівних поширювачів* – детермінантів, що є складниками певного класу речень, який ґрунтується

на дистрибутивних відношеннях структури; в) *поширювачів із подвійними зв'язками* – дуплексивів, подвійних присудків; г) сурядних рядів словоформ (однорідних членів речення), напівпредикативних (відокремлених) та опосередкованих (пояснювально-уточнювальних) членів речення, вставних і вставлених конструкцій [8, с. 39].

У паралельних українських перекладах того самого оригіналу зафіксовано метатаксічні співвідношення всіх зазначених вище різноструктурних одиниць зі складнопідрядними реченнями; простими реченнями з однорідними присудками; простими реченнями, поширеними обставинами способу дії, що виражені прийменниково-відмінковими формами. Установимо зв'язок між ономасіологічними параметрами різних частин мови, їхньою синтаксичною позицією, здатністю виформовувати пропозицію внаслідок трансформацій і репрезентувати метатаксічні співвідношення.

Дієприкметник в аспекті метатаксічних співвідношень. Потенційно предикативну функцію виконує синтетичний дієприкметник як атрибутивний поширювач у присубстантивній позиції [3, с. 287–288]. За умов трансформації він має здатність бути організуючим центром підрядної предикативної частини складнопідрядного речення означального типу, пор.: *...він [євреї] із жадібністю взявся до паруючої юшки...* (І. Давиденко) // *...він нетерпляче повернувся до поставленої для нього миски, що спокусливо парувала...* (Ю. Лісняк).

Дієприкметник у позиції подвійного присудка корелює у варіантній конструкції із сурядним рядом двох присудків – складеним іменним і простим дієслівним, що в семантичному плані виконують функцію предикатів якості й дії, виражаючи при цьому ознаку того самого суб'єкта (формального підмета), пор.: *Полковники підбадьорені готувалися до бою* (М. Садовський) // *Полковники були підбадьорені звісткою і готувались до бою* (Ст. Віль). Такі трансформації вможливають два чинники: 1) відповідна актуалізація дієприкметникової форми через зміну порядку слів; 2) перерозподіл комунікативних акцентів у висловленні: від тематичної позиції означального компонента *підбадьорені* (1-ше речення) до функції реми однокореневого присудка *були підбадьорені*.

Отже, активний і пасивний дієприкметник у метатаксічних співвідносних парах корелює з простим дієслівним присудком (*паруюча* // *парувала*) або складеним іменним, побудованим за моделлю «абстрактна зв'язка бути + пасивний дієприкметник» (*підбадьорені* // *були підбадьорені*).

У паралельних українських перекладах вихідного тексту прості неелементарні речення з дієприкметниковими вторинними предикатами в позиції відокремлених напівпредикативних конструкцій утворюють варіантні пари (а не парадигматичні ряди) з підрядними присубстантивними (означальними) частинами складних речень, пор.: *...перехожі тулилися та товпилися попід домами, винизаними каганцями* (М. Рильський) // *...пішоходи тулились і тиснулись попід домами, які*

винизані були каганцями (А. Хуторян). Семантична кореляція дієприкметникових синтаксем з означальними частинами складнопідрядних речень зумовлена чотирма основними чинниками: 1) постпозицією дієприкметників щодо означуваного іменника; 2) характером субстантивного компонента, з яким він пов'язаний (автосемантичний або синсемантичний іменник); 3) здатністю поширюватися залежними іменниками, утворюючи відокремлену напівпредикативну конструкцію; 4) комунікативною метою мовця.

У проаналізованих прикладах немає «жодної нотки, котра не звучала б якось по-своєму в природній гамі речення. Виходить, що предикативне значення кожного речення має своєрідність, що черпається із загальної скарбниці мови: кожного разу в тій скарбниці вибирається щось окреме, низка окремих у їх характерних поєднаннях значень і форм; на цій основі визрівають і новітні поєднання, оновлений зміст речень» [6, с. 9].

Темпоральність дієприкметника контекстуально зумовлена, спричинена часовим значенням дієслівного присудка в основному складі речення. Порівнюючи базовий дієслівний предикат (P₁) і вторинний предикат дієприкметникового походження (P₂), виокремимо такі таксісні значення в досліджуваних перекладних текстах (їх унаочнюють і метатаксічні співвідношення зі складнопідрядними означальними реченнями):

1) одночасності: *У цій країні воен і кровопролиття, оточеній (P₂) ворогуючими сусідами і змученій (P₂) внутрішніми розбратами, мандрівний Ізраїль не може сподіватися (P₁) на відпочинок і спокій* (І. Давиденко) // *У цій країні війн і кровопролиття, яку оточують ворожі її сусіди і яку шматують внутрішні чвари, народ мандрованого по світу Ізраїлю не може сподіватися на відпочинок і спокій* (Ю. Лісняк);

2) різночасності (передування дії, означуваної P₂): *...оповідала (P₁) безрадісну повість зла й страждання, заподіяних (P₂) жорстокими людьми* (В. Черняхівська) // *...скаржилась на муки та страждання, які її заподіяли жорстокі люди* (І. Пінчевський).

Дієприслівник і його трансформаційний потенціал. Функція дієприслівника – бути засобом додаткової характеристики якоїсь дії чи певного стану через указівку на іншу динамічну ознаку. У сучасній українській мові ці віддієслівні утворення, як і інфінітиви, не можуть поєднуватися із суб'єктом у називному відмінку, хоча до 70-х рр. ХХ ст. такі конструкції входили до нормативної бази (В. Статєєва), напр.: *Від сина вона одвернувшись, плечима гірко здригалась* (П. Тичина). Це дало підстави деяким мовознавцям кваліфікувати їх як «другорядні присудки» (І. Слинко, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська та ін.). До того ж у разі адвербіалізації одиничні дієприслівники посідають позицію супровідної обставини щодо дії основного предиката, тобто містять додаткові роз'яснювальні чи уточнювальні відомості про сам предмет (*Брат читає лежачи*). «Їх можна назвати (хоча це і не зовсім точно) складними, з огляду на те, що в дієприслівниках головний акт предикації, виражений дієсловом-присудком, ускладнюється другим або другими актами предикації, вираженими діє-

прикметниками і дієприслівниками» [1, с. 73], напр.: *Брат лежить і читає*. Щодо семантико-синтаксичних відношень, то дієприслівники контекстуально реалізують усі ті значення, які передають зазвичай вербумфінітні дієслова.

В. Барчук детально проаналізував специфіку темпорального зв'язку дієприслівника з базовим предикатом, що реалізується в таксисі подібно до складнопідрядних часових речень і простих речень із сурядним рядом словоформ [2], зокрема:

1) одночасність дієприслівникової недоконаної дії з основною, напр.: *Недарма, надягаючи її [свитку], почувала, що її душить щось* (А. Хуторян) // *Недарма ж ото, коли вона [перекупка] часом одягала її [свитку], то все здавалось, ніби щось її душить* (А. Харченко);

4) одночасність дієприслівникової доконаної дії (P₂) з основною (P₁), напр.: *Містер Бамбл сидів (P₁), насупивши (P₂) брови* (І. Пінчевський) // *Містер Бамбл сидів і насупив брови* (В. Черняхівська);

3) передумання доконаної дієприслівникової дії (P₂) основній – дієслівній (P₁), напр.: *...своєю волею піднялися (P₁), без жодного заклик, тільки-но почувши (P₂), до чого йдеться* (А. Ніковський) // *...самі піднялися своєю волею, без ніякого заклик, як тільки почули, в чім річ* (А. Хуторян);

2) настання дієприслівникової недоконаної дії (P₂) після основної (P₁), напр.: *Там, де шлях скінчився (P₁), переходячи (P₂) у глуху стежину, біля ніг жінки м'яко заметушився чорний пес...* (Л. Кононович) // *Там, де шлях скінчився і перейшов у глуху стежину, біля ніг жінки м'яко завертівся чорний пес...* (І. Андрущенко);

У паралельних українських перекладах того самого тексту зафіксовано заміну дієприслівників особовою формою дієслова, що паралельно з присудком основного складу речення утворює сурядні ряди словоформ із такими типами семантико-синтаксичних відношень:

1) єднальними, напр.: *Петро, поплювавши в руки, вихопив заступа...* (Д. Ревуцький) // *Петро поплював на руки і схопив заступ...* (І. Сенченко);

2) протиставно-зіставлювальними, напр.: *Він приніс пляшку, лизнувши перед тим язиком кінчик відкленої наліпки* (Л. Кононович) // *Він приніс пляшку, але спершу лизнув язиком кінчик відкленої наліпки* (І. Андрущенко);

3) приєднувальними, напр.: *Венцель, чомусь не образившись на ці слова, але навіть приємно вразившись йому, всміхнувся...* (Ю. Некрутенко) // *Венцель чомусь не образився на ці слова, ба, навіть приємно вразився йому, всміхнувся...* (М. Білорус).

Варіантні пари виформовують також напівпредикативні дієприслівникові конструкції зі значенням способу дії та девербативні прийменниково-відмінкові форми: *без + Р. в.*: *Я без подальших вагань і запитань покладаюся на твою майстерність...* (І. Давиденко) // *Я, не вагаючись і ні про що більше не допитуючись, віддаю себе в руки твого цілючого мистецтва...* (Ю. Лісняк); *з + О. в.*: *У цей час вбігла до них з радісним криком місс Неттхен...* (А. Хуторян) // *У цей час місс Неттхен вбігла до них, кричачи з радістю...* (А. Ніковський).

Ускладнення супровідними обставинними відтинками значень, що посилюється морфологічними (вид) і словотвірними категоріями, синтаксичними (порядок слів) та лексичними засобами-конкретизаторами, є передумовою варіантності дієприслівникових компонентів і складнопідрядними реченнями різної семантики, а саме:

1) причинною, пор.: *Козаки всі стояли з понуреними головами, почувавши свою провину...* (Ст. Віль) // *Козаки всі стояли, похиливши голови, бо почували свою провину...* (М. Садовський);

2) наслідковою, пор.: *...дорога йшла поза селом, повз вітряку, повз кладовище, обминаючи яр* (А. Хуторян) // *...дорога йшла поза селом, проз вітряки, проз цвинтар, так що огинала яр* (М. Рильський);

3) цільовою, пор.: *...допомагає тяжкохворому, полегшуючи його страждання й рятуючи від смерті* (Ю. Лісняк) // *...з'явилась на допомогу важкохворому, аби полегшити його страждання і врятувати від смерті* (І. Давиденко);

4) порівняльною, пор.: *...листя старого дерева сумно шелестіло під нічним вітром, мов заколисуючи мерців* (І. Пінчевський) // *...листя старого дерева стиха шелестіло в м'яких подихах вечірнього вітру, мов уколисувало воно тихою музикою мертвих* (В. Черняхівська).

Іменник у відокремленій позиції теж здатен виражати напівпредикативне значення, указуючи на ознаку предмета й водночас даючи йому іншу, конкретнішу, назву, характеристику або оцінку. За такої умови іменники в називному відмінку репрезентують вторинні предикатно-апозитивні семантико-синтаксичні відношення, а отже, утворюють варіантні пари, по-перше, з простими реченнями з невідокремленими прикладками, пор.: *Вальдемар Фіцурс, його хитрий і спритний помічник, таємно керував зібранням...* (І. Давиденко) // *Його хитрий і спритний помічник Вальдемар Фіц-Урс таємно орудував серед гостей...* (Ю. Лісняк); по-друге, співвідносяться з підрядними предикативними частинами складнопідрядного речення означального типу, пор.: *Джерело її [річки], величезний коминок, живив її далі* (Ю. Некрутенко) // *Джерелом річки був величезний камін, що безперестанно живив її* (М. Білорус).

Інфінітив як знак пропозитивної номінації. «У складі дієслівно-інфінітивної конструкції залежний інфінітив як предикативний знак має стабільну інтенцію до набуття конкретизації за допомогою особового дієслова [5, с. 57]. Напр., суб'єктний інфінітив може вказати на мету попередньої дії при дієсловах *спрямованого руху* чи *стану* (на зразок *іти, прийти, сісти, зупинитись, вийти* тощо). У цьому разі він співвідноситься з підрядною предикативною частиною складнопідрядного речення мети, пор.: *Вони [Айвенго і Ричард] прийшли розділити твою печаль* (І. Давиденко) // *Вони прийшли, щоб розділити твоє горе* (Ю. Лісняк). У периферійній обставинній функції інфінітив «розмиває» свою категорійну семантику, стаючи вторинною предикатною синтаксею або синтаксею із синкретичним значен-

ням. Це дає підстави тлумачити інфінітив як «конденсат вихідного речення».

Девербатив як номіналізований репрезентат вихідного речення. Незважаючи на належність девербативів до класу іменників, вони зберігають здатність бути «імпліцитними дієсловами», акумулювати «заряд присудковості», бо з'являються внаслідок переходу предикативної фрази в іменну (субстантивну) або відреченнєве іменникове словосполучення, за І. Вихованцем [3, с. 84], напр.: *Батько **приїхав** // **приїзд** батька.* «Похідний із семантико-граматичного погляду іменник у структурі мови посідає особливе значення як **засіб конденсації висловлення** (виокремлення моє. – О. К.), суть якого полягає в тому, що вторинні іменники (які ґрунтуються на дієслові, прикметникові, числівникові та прислівникові) можуть за потреби ставати семантичними еквівалентами цілих висловлень, номіналізуючи їх. У короткій і апробованій людським досвідом формі похідні іменники можуть узагальнювати серії умовиводів і компактно перетворити на тему повідомлення будь-які розгорнуті висловлення» [там само: 50].

У паралельних перекладних текстах девербативи у складі прийменниково-відмінкових конструкцій виявляють широкий діапазон метатаксічних співвідношень в обставинно-детермінантній позиції зі складнопідрядними реченнями, що маркують різні типи семантико-синтаксичних відношень, напр.:

1) часові: *після + Р. в.:* *Після настання темряви Бернар промкнувся поглядом у вікно, та нічого не побачив з причини занавіски* (Л. Кононович) // *Коли запала темрява, він прозирнув поглядом вікно, та нічого не побачив через фіранку* (І. Андрущенко); *по + М. в.:* *По виході батька свого, Оксана ще довго причепурилася...* (А. Хуторян) // *По тому, як батько вийшов з хати, вона довго ще чепурилася...* (М. Рильський); *з + О. в.:* *...сумніви зникли зовсім, разом з настанням ранку* (А. Харченко) // *...сумніви зникли зовсім, як тільки настав ранок* (А. Хуторян); *при + М. в.:* *...лише губи його ворухились ледь-ледь при вимові слів* (Ю. Некрутенко) // *...лише губи його ворухились ледь-ледь, коли він вимовляв слова* (М. Білорус, с. 34);

2) умовні: *при + Д. в.:* *Та ще дивніше, ще нерозгаданіше почуття зродилося б у глибині душі при спогляданні на старих отих бабів...* (А. Харченко) // *Та ще дивніше, ще нерозгаданіше почуття вродилося б у глибині душі, якби поглянути на старих баб...* (А. Хуторян);

3) причинові: *О. в.* (без прийм.): *Хлопчик ще дуже кволий і знесилений великою втратою крові, казав він [лікар]...* (В. Черняхівська) // *Хлопчик, сказав він, ще дуже кволий і знесилений, бо втратив багато крові...* (І. Пінчевський); *через +Зн. в.:* *Ми чули, що він затримався в Палестині через хворобу...* (І. Давиденко) // *Ми тут чули, що він і після відплиття англійського війська залишився в Палестині, бо хворів...* (Ю. Лісняк);

4) мети: *для + Р. в.:* *Я ледве встиг перехилити скляночку вина для покріплення сил після метушні з нечестивцем...* (І. Давиденко) // *Тільки-но я встиг вихилити кужлик вина, щоб покріпитися після мороки*

з нечестивим... (Ю. Лісняк); *заради + Р. в.:* *Я прийшов сюди заради порятунку свого господаря* (Ю. Лісняк) // *Я прийшов задля того, щоб урятувати свого господаря* (І. Давиденко); *задя + Р. в.:* *...яких тримали на Січі задля співу в церкві та вихваляння козацьких звитяг* (М. Садовський) // *...яких держали на Січі, щоб співали в церкві та славили запорізьки подвиги* (Ст. Віль); *на + Зн. в.:* *Я не можу відкинути закони гостинності вам на догоду* (Ю. Лісняк) // *...я не можу порушити закони гостинності, щоб догодити вам* (І. Давиденко);

5) допустові: *попри + Зн. в.:* *Ательстан... надумав викрасти дівчину попри її відчайдушний опір* (І. Давиденко) // *Ательстан... надумав її вкрати, хоч би як вона одчайдушно опиралася* (Ю. Лісняк);

6) займенниково-співвідносні (фразеологізованого підтипу): *до + Р. в.:* *Мисочки ніколи не доводилося мити, бо хлопці вискоблювали їх ложками до блиску* (І. Пінчевський) // *Мити посуд зовсім не доводилося, бо хлопці виполіровували його своїми ложками так, що він блищав, як сонце* (В. Черняхівська).

Отже, ознаки дієслова в девербативі дають йому змогу закарбувати пропозитивну семантику – подійне або процесуальне значення, ознаки іменника – вказівку на об'єкт як на особу або ж предмет дії, на її місце, час, причину, наслідок, здійснення попри перешкоду, тобто зберегти в слові категорійні характеристики джерела мотивації.

Висновки. 1. Результати аналізу метатаксічних співвідношень різноструктурних одиниць, що мають спільну референційно-інформаційну семантику, у перекладних текстах того самого першотвору дають підстави для висновку про вдосконалення на синхронному зрізі граматичної будови української мови, збагачення її лексичних, службових та інтонаційно-комунікативних ресурсів, про ознаки розвиненості художнього стилю.

2. Можливість виформування інформаційно еквівалентних пар у системі «просте семантично неелементарне речення // складнопідрядне речення» зумовлена екстралінгвальними чинниками (намагання якомога точніше передати сюжетно-композиційні та мовні особливості оригіналу, комунікативні компетенції та мовленнєвий досвід перекладача, усвідомлений вибір знаків номінації, пресупозиція спілкування, фактор адресата тощо). З-поміж інтралінгвальних чинників найважливішими є: а) *ономасіологічні* (уживання референційно тотожних синтаксичних дериватів, спільнокореневість первинних і похідних слів як знаків номінативної деривації); б) *синтаксичні* (здатність компонентів синтаксичної моделі речення до трансформації – згортання або розгортання, відокремлення, дублювання тощо); в) *морфологічні* (репрезентація парадигматичних і синтагматичних відношень за допомогою морфологічних форм як варіантів вираження центральних і периферійних синтаксичних позицій у реченні); г) *лексичні* (чітка відповідність лексеми в центральній, поширювальній або ускладнювальній позиціях семантичним параметрам висловлення забезпечує вільний вибір варіантної форми – морфологізованої або неморфологізованої).

3. Те, якими саме предикативними одиницями перекладач відтворює думку автора оригіналу, засвідчує комунікативну пріоритетність інформації та знання в його картині світу. Вибір синтаксичної структури – простого ускладненого чи складного речень – демонструє читачам, який саме тип відношень актуальний у тому чи тому репрезентованому фрагменті вихідного тексту, а також доводить *динамізм мовної системи*, тобто здатність передавати однаковий чи близький

зміст різними синтаксичними формами, забезпечуючи інформативну щільність перекладного тексту, його стилістичне багатство, експресивність, тенденцію до економії мовних засобів.

4. Перспективним напрямом подальших лінгвістичних студій видається вивчення модифікаційних, інтерверсивних і транспозиційних співвідношень синтаксичних одиниць у паралельних українськомовних перекладах.

Література:

1. Азарова Л. Є., Сосинович Е. С. Дієприслівники в українській мові: статус, функціонування : монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ, 2005. 124 с.
2. Барчук В. Граматична темпоральність: Інтервал. Час. Таксис : монографія. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 416 с.
3. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: академічна граматики української мови ; за ред. члена-кор. НАН України І. Р. Вихованця. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
4. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць : монографія. Чернівці : Рута, 1999. 336 с.
5. Казимиrowa І. А. Семантичні основи синтаксемного аналізу інфінітива у придієслівній позиції. *Мовознавство*. 1992. № 5. С. 56–60.
6. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : навч. посібн. Київ : Либідь, 1995. 312 с.
7. Кульбаська О. Вторинні предикати: лінгвальний статус, класифікація і репрезентація в сучасній українській мові. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць / Донецьк : ДонУ, 2009. Вип. 18. С. 70–75. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=8211>.
8. Кульбаська О. В. Вторинна предикація у простому реченні : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. 672 с.
9. Кульбаська О. Ономаціологічне узгодження засобів предикації в простому реченні. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. праць. Чернівці : ЧНУ, 2013. Вип. 661–662 : Слов'янська філологія. С. 101–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnusf_2013_661-662_17.
10. Мединська Н. М. Семантико-граматична диференціація ознакових слів : дис. ... докт. філол. н : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2018. 451 с.

References:

1. Azarova, L. Ye., & Sosynovych, E. S. (2005). *Diiepryslivnyky v ukrayinskii movi: status, funktsionuvannia* [Participles in the Ukrainian language: status, functioning]. Vinnytsia: UNIVERSUM. 124 p. [in Ukrainian].
2. Barchuk, V. (2011). *Hramatychna temporalnist: Intervaly. Chas. Taksys* [Grammatical temporality: Interval. Time. Taxics]. Ivano-Frankivsk: Simyk. 416 p. [in Ukrainian].
3. Vyhovants, I. R., & Horodenska, K. H. (2004). *Teoretychna morfolohiia ukrayinskoii movy: Akademichna hramatyka ukrayinskoii movy* [Theoretical morphology of the Ukrainian language: Academic grammar of the Ukrainian language]. Kyiv: Pulsary. 400 p. [in Ukrainian].
4. Huyvaniuk, N. V. (1999). *Formalno-semantychni spivvidnoshennia v systemi syntaktychnykh odynyts* [Formal-semantic relationships in the system of syntactic units]. Chernivtsi: Ruta. 336 p. [in Ukrainian].
5. Kazymirova, I. A. (1992). *Semantychni osnovy syntaksemnogo analizu infinytyva u prydielivnii pozytsii* [Semantic bases of syntactic analysis of the infinitive in the adverbial position]. *Movoznavstvo*, № 5, pp. 56–60 [in Ukrainian].
6. Karanska, M. U. (1995). *Syntaksis suchasnoi ukrayinskoii literaturnoi movy* [Syntax of modern Ukrainian literary language]. Kyiv: Lybid. 312 p. [in Ukrainian].
7. Kulbabska, O. (2009). *Vtorinni predykaty: lnhvalnyi status, klasifikatsiia i reprezentatsiia v suchasni ukrayinskii movi* [Secondary predicates: linguistic status, classification and representation in modern Ukrainian]. In A. Zahnitko (Ed.), *Linhvistychni studii: Zbirnyk naukovykh prats*. Donetsk: DonNU, pp. 70–75. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=8211>.
8. Kulbabska, O. V. (2011). *Vtorinna predykatsiia u prostomu rechenni* [Secondary predication in a simple sentence]. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet, 672 p. [in Ukrainian].
9. Kulbabska, O. (2013). *Onomasiolohichne uzghodzhennia zasobiv predykatsii v prostomu rechenni* [Onomasiological coordination of predication means in a simple sentence]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*, № 661–662, pp. 101–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnusf_2013_661-662_17.
10. Medynska, N. M. (2018). *Semantyko-hramatychna dyferentsiatsiia oznakovykh sliv* [Semantic-grammatical differentiation of feature words]. *Doctor's thesis*. Kyiv. 451 p. [in Ukrainian].